

La riquesa de les nacions i la grandesa ètica de la política

Alain-G. Gagnon

Partint d'una breu repàs diacrònic de la història dels Estats-nació, l'autor analitza l'aparició gradual de l'ètica en el debat públic des del punt de vista de les dinàmiques que caracteritzen les relacions entre la nació majoritària i les nacions minoritàries al si dels Estats-nació democràtics contemporanis. Finalment, formula algunes propostes normatives que permetin la construcció i la consolidació de models de cohabitació més justos per als Estats caracteritzats per la diversitat nacional, cultural i lingüística, atès que la cohabitació constitueix el principal repte del segle XXI.

INTRODUCCIÓ

En aquesta era de grans migracions i desplaçaments transnacionals, ¿les nacions haurien realment perdut la seva raó d'existir? En aquest període de capitalisme exacerbant, de lliure-canvisme econòmic i individual molt marcat, ¿les nacions encara tenen sentit? O a la inversa, ¿són les nacions que precisament donen sentit a un futur que d'altra manera seria atomitzat, sense ancoratge identitari, amb la raó de posseir com a única raó de ser?

Cal admetre que en el nostre món contemporani, molt poques vegades poden sentir a parlar de la riquesa ètica de les nacions. Podem afirmar que existeixen habitualment certes reticències quan es tracta de parlar d'aquest tema. Conscients de les forces i les febleses pròpies a cadascun dels models polítics aplicats des de l'aparició dels Estats-nació, historiadors, politòlegs, economistes i sociòlegs han tendit més aviat a contextualitzar les diverses problemàtiques basant-se, entre d'altres, en els avenços del capitalisme, les relacions de poder i la universalització del dret de vot. El discurs dominant s'ha limitat bé a afirmar que el capitalisme ja havia provat la seva superioritat sobre el socialisme d'Estat, bé a pressuposar que les grans nacions eren les úniques garants dels avenços realitzats en matèria de drets de la persona i les úniques portadores des ideals més lloables. L'Organització de les Nacions Unides que va prendre el relleu el 1946 de la Societat de Nacions (SDN) nas-

En aquest període de capitalisme exacerbant, de lliure-canvisme econòmic i individual molt marcat, ¿les nacions encara tenen sentit?

cuda el 1920 l'endemà de la Primera Guerra Mundial, es va crear sobre el model westfalià dels Estats-nació i no ha tingut massa en compte la contribució de les petites nacions a l'emergència del món contemporani.

Les experiències de les grans nacions, com ara França i els Estats Units, han estat presentades generalment com a models a imitar mentre que les d'Alemanya i de Rússia han comportat qüestions existencials profundes, particularment al llarg del segle xx. La presència d'aquestes grans

Les nacions constitueixen el principal llegat de la modernitat. La seva existència ha contribuït a enriquir els debats sobre la democràcia, el liberalisme i, més recentment, els pluralismes identitaris i jurídics

nacions i dels models econòmics i polítics sobre els quals es basava la seva autoritat ha portat a produir imatges contrastades del món occidental en el que vivim.

Els valors liberals de llibertat, d'igualtat, de fraternitat i de justícia, promoguts per la majoria de les grans nacions, han comportat avenços significatius en l'àmbit de la democratització dels Estats moderns. Des d'aquest punt de vista, les revolucions francesa i americana han permès un impuls fonamental per mitjà de la democratització de l'exercici del poder. La revolució industrial anglesa ha portat transformacions cabdals en el camp de la politització de les classes treballadores, de la producció industrial i del redespiegament de l'economia mercantil a escala internacional, i ha permès un repartiment de la riquesa, encara que continuï essent força desigual.

D'altra banda, també cal destacar excessos i errors importants en aquestes grans nacions. Els casos de l'Alemanya nazi i de la Rússia estaliniana, així com la guerra civil espanyola i les campanyes colonitzadores britànica, francesa, holandesa i l'imperialisme nord-americà constitueixen lamentables exemples del nostre passat recent. Considero que tenim dret a esperar comportaments menys erràtics de part dels nostres dirigents polítics. Aquestes pràctiques han provocat danys importants al conjunt de la humanitat i exigeixen denúncies clares.

Les nostres expectatives pel que fa a l'ètica han de ser molt elevades en relació amb les grans nacions, atès que són aquestes les que porten la veu cantant en presentar-se com exemples a seguir. Són les grans nacions qui fixen la norma jurídica; són elles les que determinen les regles del joc. Sorpren que aquestes grans nacions tot sovint mostrin més determinació a forçar els altres a respectar el pluralisme en l'escena internacional, a nivell d'Estats-nació, que no pas a fer el mateix en el seu propi territori.

La meua reflexió s'articula al voltant de tres eixos. En primer lloc, una curta evocació històrica a fi i efecte de subratllar l'arribada gradual, tot i que tardana, de l'ètica en el debat públic. Tot seguit examinaré les dinàmiques que caracteritzen les relacions entre la nació majoritària i la (les) nació (nacions) minoritàries al si dels Estats-nació democràtics contemporanis. Finalment, formularé algunes propostes normatives que permetin la construcció i la consolidació de models de cohabitació més justos per als Estats caracteritzats per la diversitat societal. Al meu entendre, aquesta cohabitació constitueix el principal repte d'aquesta era de grans migracions en l'escena internacional.

I. EL LLEGAT HISTÒRIC DE LES NACIONS: DE LA RIQUESA ECONÒMICA A LA RIQUESA CULTURAL

Així, doncs, començaré fent un breu repàs del llegat històric de les nacions. Evidentment, existeixen diferències dels del punt de vista estatal entre les anàlisis fetes per alemanys, nord-americans, anglesos, francesos, de la mateixa manera que existeixen entre catalans, escocesos, gallecs, quebequesos i els valons respecte de l'aportació de les nacions als avenços de l'ideal democràtic.

També cal recordar que les nacions constitueixen el principal llegat de la modernitat. La seva existència ha contribuït a enriquir els debats sobre la democràcia, el liberalisme i, més recentment, els pluralismes identitari i jurídic. En tant que constructe cultural, polític i social, les nacions es mantenen com a llocs de solidaritat i de ciutadania altament respectables en la mesura que contribueixen a anar més enllà dels nostres interessos personals i a atenuar les lluites de classe. D'aquesta manera, les nacions contribueixen a la legitimació de la diversificació dels models de liberalisme, siguin procedimentals o comunitaristes.

Encara és útil avui dia fer referència als treballs d'Adam Smith (1723-1790). Aquest economista escocès les idees del qual han aconseguit atravesar aquests tres últims segles i influenciar diverses escoles de pensament. La seva obra *The Wealth of Nations* (1776) ha deixat la seva empremta sobre les generacions que han pres el relleu dins del vast camp de l'economia política. Tot i així, els seus treballs sobre l'estudi de les relacions socials i sobre l'aportació de la moral a la seva riquesa són molt menys coneguts. El 1759, va escriure un llibre intítulat un *Teoria dels sentiments morals* que tractava de la problematització de la simpatia com el mòbil situat a la base mateixa dels judicis de valors. És important subratllar, doncs, que ja des del segle XVIII, es podia establir un vincle entre economia i moral, i tenir un gran interès per l'economia sense ser insensible a les qüestions ètiques. Això el situa molt lluny de les contribucions actuals d'alguns autors contemporanis que semblen no estar gaire influïts per cap mena de llum escocesa.

El sociòleg Max Weber (1864-1920) ha deixat la seva empremta sobre els segles XIX i XX per mitjà de l'elaboració de la seva tesi sobre les relacions entre el capitalisme i l'ètica. La seva obra mestra, *L'ètica protestant i l'esperit del capitalisme* continua exercint un gran influència sobre els especialistes en ciències socials. Construint sobre els treballs dels seus predecessors, Weber va arribar a establir una correspondència entre la racionalització econòmica que es troba a la base mateixa del sistema capitalista i de la moral calvinista. De més a més, va fer avançar les reflexions dels seus hereus intel·lectuals proposen en el seu llibre *El savi i la política*, una dis-

Els Estats-nació només podran emancipar-se plenament quan hagin solucionat de manera eficient d'una banda les qüestions identitàries i de memòria, el repartiment conjunt de l'espai públic amb tots els ciutadans i, de l'altra, l'emergència d'un nou tipus d'individu obert al nacionalisme liberal dins d'un context multinacional

tinció entre allò que descriu com una ètica de la convicció i una ètica de la responsabilitat. Per a Weber, era cabdal distingir l'autenticitat dels nostres fets i gestos de les conseqüències dels nostres actes. Això és encara vigent avui quan els intel·lectuals són de vegades víctimes del poder establert o, al contrari, s'hi arreglaren per beneficiar-se del manà de l'Estat.¹ La funció de crítica que tenen els intel·lectuals ha estat moltes vegades reprimida pels aparells d'Estat, la qual cosa la converteix en un punt molt sensible en aquesta època de fortes turbulències entre les civilitzacions occidentals i orientals.

Molt més recentment, els treballs de l'americà Robert Reich (1946-), molt especialment el seu llibre *The Work of Nations*, han marcat el paisatge polític de manera notable i molts països de

La realitat dels anys
inmediatament
posteriors van demostrar
fins a quin punt estàvem
equivocats en totes les
previsions

democràcia liberal se n'han fet ressò. Arran del seu balanç sobre la globalització, Reich convida els ciutadans a centrar la seva atenció en la redistribució de la riquesa entre els Estats-nació més que en l'oposició a la creació d'aquesta riquesa. Influenciat per un fons d'ètica protestant d'inspiració weberiana, Reich incita els nord-americans a mostrar més disciplina i innovació en el treball, i proposa l'elaboració d'estratègies econòmiques basades en les aptituds i en la solidaritat nacional. Reich no vol dirigir-se només als inversos inclinats a seguir els vents del capitalisme; prefereix incidir en l'economia del saber. Amb un simple joc de paraules,

Reich contesta a Adam Smith, tot i que sigui poc sensible a la idea que els calors morals constitueixen la base del desenvolupament de les nacions.

Tot i que els ensenyaments de Smith, Weber i Reich ens són útils per debatre de la riquesa ètica de les nacions, també cal que tinguem en compte les aportacions dels historiadors de les idees, dels filòsofs i dels polítics. Alguns d'ells, com ara Eric Hobsbawm, Elie Kedourie i Pierre Elliott Trudeau, no ens serviran de gaire. De més a més, Hobsbawm, Kedourie i Trudeau han considerat la nació com una forma retardada de la modernitat, una forma d'expressió política condemnada a desaparèixer, ja que suggereixen que els ciutadans ja no necessiten la nació per fer progressar els seus valors de solidaritat vehiculats pel projecte de construcció nacional. Pel que sembla, la història recent no els ha donat la raó.

Al meu parer, altres autors són més importants per mesurar la contribució de les nacions als progressos del liberalisme, tant comunitarista com procedimental. A tall d'exemple, els filòsofs Will Kymlicka, Charles Taylor i James Tully, i els comparativistes Rogers Brubaker, Enric Fossas, Monserrat Guibernau i Ferran Requejo ens inviten a no fer abstracció tan ràpidament del passat i de la història contemporània. Per a aquests autors, els Estats-nació només podran emancipar-se plenament quan hagin solucionat de manera eficient d'una banda les qüestions identitàries i de memòria, el repartiment conjunt de l'espai públic amb tots els ciutadans i, de l'altra, l'emergència d'un nou tipus d'individu obert al nacionalisme liberal dins d'un context multinacional.

D'acord amb els treballs recents d'investigadors canadencs i espanyols², cal repensar els Estats-nació sobre fonaments inspirats pel reconeixement i el respecte més que no sobre les simples relacions de força que tenen tendència a desmentir els valors humanistes heretats del Segle de les Llums. Això ens porta al segon aspecte d'aquest article, el de les dinàmiques nacionals.

II. LES DINÀMIQUES NACIONALS: L'APOSTA PER A LA COHABITACIÓ ENLLOC DE L'APOSTA PER A LA DOMINACIÓ

Els reptes que plantegen les reivindicacions identitàries als Estats contemporanis són de naturalesa diversa i, per poder-hi fer front democràticament, els agents polítics hauran d'elaborar propostes basades en la solidaritat compartida, la reciprocitat, el desenvolupament i una voluntat política convergent molt diferent de la que els Estats han practicat fins ara.

Com ho ha constatat Jacob Levy,

La tendència dels Estats a endegar projectes de 'nacionalització' és molt marcada en la vida política moderna. (...) Si també acceptem [la idea] que, molt sovint, fins i tot de manera habitual, els Estats duen a terme els seus projectes de nacionalització recorrent a mitjans injustificables—violència d'Estat contra institucions minoritàries, persecucions contra aquells que intenten preservar la cultura i la llengua de la minoria, etc.—, tenim molt bones raons per oposar-nos a aquesta tendència.³

Estem acostumats a sentir com diversos països nous utilitzen frases superlatives per descriure les seves pròpies realitzacions, sigui per orgull nacional o etnocentrisme, sigui amb un cert esperit de campanar o senzillament per arrogància.

Al Canadà —el cas que millor conec— s'han donat aquests tipus d'excessos durant la celebració del referèndum de 1995 convocant els quebequesos a pronunciar-se sobre el futur de la seva associació a la federació canadenca. Per onades successives de diversa intensitat, es van fer declaracions públiques i anuncis publicitaris a fi i efecte de convèncer la població dels avantatges de mantenir l'experiència canadenca.

En resposta a la voluntat d'auto-afirmació dels quebequesos, el govern federal també va prendre la iniciativa de crear el Fòrum de les Federacions (1998). L'objectiu declarat era de demostrar la superioritat moral del federalisme a la canadenca per resoldre els problemes culturals, econòmics, socials i polítics actuals. Es presentava el federalisme com una panacea per a tots els països a la recerca de democratització, justícia i llibertat. I, està clar, es presentava Canadà com el model més perfet de democràcia en l'època moderna. ¿Perquè, doncs, davant d'aquestes evidències, el Quebec hauria de voler qüestionar el pacte que l'uneix amb Canadà?

Una altra iniciativa federal, molt més compromesa, va ser coneguda amb el nom de l'escàndol de les comandites, que va ser fet públic el 2003 per la Fiscal general del Canadà. L'estratègia consistia en utilitzar empreses de publicitat per vendre als quebequesos la identitat canadenca. Aquesta estratègia va posar Paul Martin, el successor de Jean Chrétien com a cap del govern, en una situació molt difícil durant les eleccions federals del 28 de juny de 2004. El govern federal havia pensat matar dos ocells d'un tret: d'una banda, mirant d'implantar la imatge del Canadà en la psique dels quebequesos amb motiu de tots els esdeveniments culturals i esportius importants i, de l'altra, atorgant

La utilització d'aquest
passat relativament exitós
és utilitzat per fer creure
que és suficient per donar
resposta a la nova
immigració

generoses comissions a empreses dirigides per amics del govern els quals, a la vegada, contribuïen al finançament del Partit liberal del Canadà.⁴

Això va ser un error monumental. D'aquesta manera, l'únic partit d'àmbit federal que reivindica la independència del Quebec va augmentar els seus vots al Quebec fins al 49% a les eleccions del juny de 2004, mentre que els tres principals partits federalistes van veure com la seva popularitat conjunta fins al 51%.

La idea central, característica del nacionalisme de les grans nacions, es basa la majoria de les vegades en dominar l'altre més que no en pensar com fomentar la cohabitació entre uns i altres

L'estratègia federal, tot i que el resultat no van ser els esperats, no va ser improvisada. S'inscriu dins d'un plantejament a llarg termini i consisteix en establir que l'únic veritable portaveu legítim dins de la federació canadenca és el govern central, i que els estats membres són agents de segon ordre sotmesos a la seva voluntat. S'ha produït, doncs, una ruptura amb la visió subjacent al federalisme segons la qual els dos àmbits de govern són plenament responsables de les seves competències respectives. Senzillament, la noció mateixa de no-subordinació dels poders que caracteritza la dinàmica federal ha estat eliminada del discurs públic pel govern central.

És així com Ottawa ha pogut imposar el seu lideratge en retirar-se de diversos programes co-finançats per reinvertir més endavant potser, però amb noves condicions més avantatjoses pel govern central, sense respectar el repartiment de poder, i aprofitant-se de la situació d'inferioritat dels estats membres subjectes a deutes cada cop més elevats i obligats a acceptar els diners que se'ls oferia.⁵

També altres canvis significatius han estat endegats pels mandarins de l'Estat central. Els polítics federals han optat per utilitzar de manera intercanviable els conceptes d'Estat-nació canadenc i de nació canadenca. Nacionalisme majoritari obliga! Dit d'altra manera, la fi justificava els mitjans. Anys abans Pierre Trudeau ja havia arribat a la conclusió que:

«Un dels mitjans per contrarestar l'atracció pel separatisme, és utilitzar un temps, una energia i quantitats enormes al servei del nacionalisme federal. (...) Cal invertir una part dels recursos a coses com ara la bandera nacional, l'himne nacional, l'ensenyament, els consells de les arts, les societats de difusió radiofònica i de televisió, les institucions de cinematografia. Cal unir el territori amb una xarxa de ferrocarril, de carreteres, de línies aèries, protegir la cultura i l'economia nacional mitjançant impostos i taxes duaneres, elaborar una política que assegurui la propietat dels recursos i de la indústria als nacionals.»⁶

Aquesta mena d'actitud per part dels nacionalistes majoritaris incita les comunitats minoritàries a mobilitzar-se, a desenvolupar estratègies de resistència com diria Manuel Castells.⁷

La idea central, característica del nacionalisme de les grans nacions, es basa la majoria de les vegades en dominar l'altre més que no en pensar com fomentar la cohabitació entre uns i altres. Paradoxalment, seguint aquest criteri la diversitat només podria produir-se dins d'un context d'uniformització de les polítiques governamentals. El principi del *café para todos*, ben

conegut a Espanya, esdevé norma per a les instàncies polítiques centrals, sense que importin les condicions del pacte sobre el qual es basa l'acte fundacional. Mentrestant, els polítics decideixen fer taula rasa dels acords anteriors sense haver obtingut el consentiment de totes les parts, trencant així una de les tres regles constitucionals bàsiques, la del *quod omnes tangit* (allò que afecta tothom ha de ser acceptat per tothom). Les dues altres regles són la de la continuïtat i la del reconeixement.

El model de ciutadania uniforme proposat per Canadà té més en comú amb el dels estats liberals tradicionals que no pas amb el dels estats liberals portadors de l'ideal democràtic diferenciat. Charles Taylor ens recorda molt encertadament que el model de ciutadania uniforme que s'aplica, per exemple, al Canadà i a França

«constitueix una camisa de força per a moltes societats polítiques. El món necessita que altres models obtinguin legitimitat a fi i efecte de permetre que modes de cohabitació política més humans i menys constrenyedors puguin desenvolupar-se. Més que no acceptar la ruptura en nom d'un model uniforme, ens fariem un favor al mateix temps que serviríem els interessos dels altres si exploréssim la solució de la diversitat profunda.»⁸

En darrer terme, Taylor considera que cal donar un segon alè a la tradició girondina per mitjà del reconeixement de les comunitats nacionals sobre les quals es basen molts Estats nacionals contemporanis multinacionals. Dit d'altra manera, la bona consciència dels més forts no té lloc en un món caracteritzat pel pluralisme. Cal que les comunitats d'acollida (la societat quebequesa i la societat catalana, en aquest cas), puguin intervenir de manera serena per teixir els vincles identitaris oberts d'una banda als reptes contemporanis de la migració i de la inserció social dels immigrants i, de l'altra, a l'edificació d'un contracte moral entre tots els ciutadans que han de compartir l'espai nacional de proximitat.

Vull tornar breument a la campanya electoral federal de 2004 al Canadà. Gairebé tots els observadors polítics han subratllat l'aportació constructiva del Bloc quebequès al debat públic i a la defensa dels fonaments mateixos de la democràcia canadenca, fent-se portaveu de la nació quebequesa al si de la federació canadenca, tot respectant les voluntats polítiques de les altres comunitats nacionals. En parlar de la nació quebequesa, Gilles Duceppe, el líder del Bloc quebequès, va declarar amb lucidesa:

«Aquesta nació quebequesa, integrada per persones d'origens diferents, és diferent. Ni millor ni pitjor que les altres. Simplement diferent. Té valors i interessos que li són propis. El Bloc quebequès mira de projectar aquests valors i aquests interessos sobre l'escena internacional.»⁹

No és per casualitat que les societats que miren de resoldre pacíficament els conflictes interns mitjançant el diàleg i la concertació siguin també les més actives en matèria de prevenció de conflictes internacionals i les que millor defensen el multilateralisme

El to és molt menys pretensions que el que acostumem a sentir als líders de les nacions majoritàries. Segurs de ser els únics que posseeixen la veritat i sobretot sense cap ganes de complicar-se la vida proposant fórmules de cohabitació que estiguin a l'alçada de les aspiracions de les comunitats nacionals.

Fent segurament referència als casos de Catalunya i del Quebec, Duceppe va fer un comentari molt encertat en aquell mateix discurs. Va dir que: «No és per casualitat que les societats que miren de resoldre pacíficament els conflictes interns mitjançant el diàleg i la concertació

siguin també les més actives en matèria de prevenció de conflictes internacionals i les que millor defensen el multilateralisme.»

Des d'aquest punt de vista, *El compromís de Barcelona per a la convivència* (CBC) s'inscriu en la línia d'una aproximació d'aquest tipus i constitueix una bona via per gestionar la diversitat que amara la cultura societal i la societat civil catalanes.

En aquesta segona secció, hem analitzat el tema del reconeixement inadequat de les nacions minoritàries com a factor d'inestabilitat política en els Estats marcats per una profunda diversitat i hem subratllat les fortes tendències que tenen les

nacions majoritàries a obviar el passat assumint que les relacions de força actuals converteixen aquesta herència en caduca. Al següent apartat, tractaré de temes més normatius subjacents a les relacions de poder al si de comunitats polítiques amarades de valors liberals diferenciats i, sense les quals, no pot emergir cap democràcia sana.

És obvi que només l'obligació no pot regir el funcionament de les institucions polítiques construïdes sobre la diversitat

III. ALGUNES PROPOSTES NORMATIVES

És obvi que només l'obligació no pot regir el funcionament de les institucions polítiques construïdes sobre la diversitat. Aquesta és l'arrel del problema, la qual cosa contribueix a forçar les minories nacionals a exigir una reavaluació del funcionament de l'Estat-nació existent ou a proclamar el seu dret a la secessió.

Així, Michael Ignatieff, un adepte del cosmopolitisme, ens recorda que, en la dinàmica Quebec-Canadà, «De moment, el dret assisteix a les minories, la força és l'instrument de la majoria. El reconeixement mutu ha de reequilibrar aquesta relació per mitjà de la redistribució de la legitimitat i de la força. Només llavors, dues comunitats podran viure juntes en pau en dos països a la vegada, una comunitat d'iguals en drets i una comunitat de nacions autònomes.»¹⁰

Però per arribar a aquesta situació, necessitem un sentiment de confiança i de respecte constitucional com el que evoca el Tribunal Suprem del Canadà en relació amb el dret del Quebec a la secessió.¹¹ En la seva decisió, els nou jutges del Tribunal Suprem estableixen quatre principis segons els quals fóra possible establir un procés de negociació dins del context canadenc: una tradició democràtica, unes pràctiques federals, el constitucionalisme i el respecte del dret, així com també el respecte dels drets de les minories. A partir d'aquests principis, el Quebec pot endegar lliurement una negociació amb el Canadà a fi i efecte de ser reconegut segons els seus propis cri-

teris. En definitiva, el respecte mutu per part de les comunitats implicades i una certa moralitat/ètica constitucional són fonamentals per iniciar negociacions dignes d'aquest nom.¹²

La fórmula d'Ernest Renan (1823-1892) segons la qual la nació és un «plebiscit de cada dia» és força evocadora i no ha perdut la seva pertinença política al segle XXI. Aquesta noció obre les portes a la deliberació democràtica i constitueix un autèntic compromís cap a un procés obert de negociació per als membres d'una federació construïda sobre múltiples comunitats nacionals. Es tracta, doncs, d'una qüestió d'habilitació exercida a través d'un potencial de resistència.

Els treballs de James Tully també són molt pertinents atès que actualitzen la noció de contracte polític heretada de Renan. Tully mira d'identificar els mitjans per reconèixer la diversitat nacional en marcs polítics complexos. Considera fonamental que les activitats siguin intersubjectives, permanents, agòniques i multilògiques. Dit d'una altra manera, el procés de negociació entre els Estats membres ha de ser un procés obert – és a dir un procés «per projecte » (*activity-oriented*) més que no pas un procés «orientat cap a les finalitats» (*end-state*) on tot queda fixat i les relacions de poder predeterminades¹³. Com en el cas de Renan, el poble és lliure de deliberar i de decidir el seu futur.

Respecte del dictamen de 28 d'agost de 1998 del Tribunal Suprem del Canadà sobre la secessió del Quebec, Tully conclou que representa un procés obert a la negociació i que contribueix a atenuar la percepció de que la *Llei constitucional de 1982* és una camisa de força¹⁴. Tully considera que el Canadà, en tant que « democràcia multinacional, és lliure i legítim quan la seva constitució tracta les seves nacions constituents com a pobles que tenen el dret a l'autodeterminació d'acord amb una fórmula constitucional adequada, com ara el dret a endegar un canvi constitucional. D'aquesta manera tenen la possibilitat de negociar lliurement una divulgació (*disclosure*) i un reconeixement mutu (*acknowledgment*), mentre desenvolupen i modifiquen els seus modes de reconeixement i de cooperació, conjuntament amb una justa conciliació de les altres formes de diversitat¹⁵. »

El dictamen del Tribunal Suprem constitueix al cap i a la fi un avenç extraordinàriament important per a totes les nacions minoritàries en un context multinacional, ja que s'hi estableix que «el rebuig clarament expressat pel poble del Quebec a l'ordre constitucional existent conferiria una clara legitimitat a les reivindicacions secessionistes».¹⁶

Caldrà explorar fórmules diferents i originals (multinació de tipus britànic, consociació federal a la belga, sobirania confederal a la quebequesa) perquè les experiències nacionals puguin desenvolupar-se tot assumint plenament el seu passat i afrontar millor els reptes propis de la nostra època, com per exemple la immigració, la lluita contra la discriminació, la redistribució de la riquesa, la recerca de la justícia o de l'autonomia nacional en un context multinacional.

En definitiva, el respecte mutu per part de les comunitats implicades i una certa moralitat/ètica constitucional són fonamentals per iniciar negociacions dignes d'aquest nom

IV. CONCLUSIÓ: DINÀMIQUES DEMOCRÀTIQUES NACIONALS QUE CAL PERFER

Les societats modernes han d'afrontar reptes molt importants, els quals la majoria de les vegades són el resultat de la seva pròpia incúria per reconèixer els altres. En nom del que s'anomena interès «nacional», els paladins de l'escola jacobina s'entesten a centralitzar el poder i a homogeneïtzar les cultures i tradicions. ¿Què hi guanya el món a fer abstracció del pluralisme jurídic, del dret a la diferència o encara de la pluralitat de pertinences? És a aquestes preguntes a les quals he tractat de donar resposta en aquest article.

Més que no mostrar arrogància o indiferència respecte dels moviments identitaris, o veure'ls com a símptomes accessoris, cal calibrar la seva importància en el present i avaluar la seva incidència sobre la gestió de les relacions inter-comunitàries de manera responsable i democràtica mitjançant el recurs als principis inherents al constitucionalisme (continuïtat, consentiment i reconeixement mutu).

Les petites nacions poden convertir-se en llocs clau de resistència que permetin l'afirmació i la representació de les identitats tant en la seva vessant particularista com universalista.

Hem vist com les aportacions dels experts en ciències socials –tant les d'Adam Smith, Max Weber o Michael Reich com les de filòsofs com Taylor i Tully– ens recorden la importància que té una ètica participativa perquè les nacions puguin desenvolupar-se plenament i equitativament.

¿Què hi guanya el món a fer abstracció del pluralisme jurídic, del dret a la diferència o encara de la pluralitat de pertinences?

Una ètica de la responsabilitat i de la convicció en Weber, una ètica deliberativa en Tully, una ètica del reconeixement en Taylor; aquests tres autors identifiquen tots la ètica com la pedra angular de les institucions polítiques creades per respondre als problemes de la humanitat.

En el millor dels casos, fóra interessant que aquest text contribuís a fer avançar la nostra reflexió sobre les diferents maneres de compartir els projectes comuns de les comunitats polítiques, examinant i avaluant de manera acurada les experiències viscudes en contextos comparables. Els exemples escocès i gal·lès al Regne Unit, flamenc i való a Bèlgica, quebeques i inuit al Canadà, o encara català i gallec a Espanya tenen molt en comú i mereixen que es presti més atenció a les seves especificitats. La idea de crear un ¿Es podria arribar a un consens sobre la creació d'un Grup de recerca internacional sobre les petites nacions? La Universitat del Quebec a Montreal (UQAM) va crear la tardor de 2004 un Centre de recerca interdisciplinari i interuniversitari sobre la diversitat al Quebec. ¿Perquè no anar més enllà i endegar una iniciativa internacional no-governamental que aplegui agents destacats de les petites nacions, articulada al voltant dels representants de Catalunya, d'Escòcia i del Quebec? Tres petites nacions cridades a exercir un paper de líder en les democràcies liberals avançades i que ja col·laboren estretament des de fa més de dues dècades.

NOTES

1. Vegeu el capítol d'introducció a: ALAIN-G. GAGNON, dir., *Intellectuals in Liberal Democracies*, New York, Praeger, 1987. Més recentment, Michel Seymour, «Le déséquilibre fiscal et la recherche universitaire au Québec», *Le Devoir*, Montréal, 9 de juliol de 2004, p. A9.
2. Vegeu, entre d'altres, ALAIN-G. GAGNON i JAMES TULLY, dir., *Multinational Democracies*, Cambridge, Cambridge University Press, 2001; ALAIN-G. GAGNON, MONTERRAT GUIBERNAU i FRANÇOIS ROCHER, dir. *The Conditions of Diversity in Multinational Democracies*, Montréal, Institut de recherche en politiques publiques, 2003, i FERRAN REQUEJO i ENRIC FOSSAS, dir., *Asimetría federal y estado plurinacional: el debate de la diversidad en Canadá, Bélgica y España*, Madrid, 1999.
3. JACOB T. LEVY, «Des minorités nationales sans nationalisme», a: ALAIN DIECKHOFF, dir., *La constellation des appartenances. Nationalisme, libéralisme et pluralisme*, Paris, Presses de Sciences Po, 2004, pp. 238-239.
4. Vegeu JAMES BICKERTON i ALAIN-G. GAGNON, «Parties and Elections in Canada», *Canadian Politics*, 4a edició, Peterborough, Broadview Press, 2004.
5. ALAIN-G. GAGNON & HUGH SEGAL, dir. *The Canadian Social Union Without Quebec*, Montreal, Institute of Research on Public Policy, 2000.
6. PIERRE ELLIOTT TRUDEAU, *La société canadienne-française*, Montréal, HMH, 1967, p. 204.
7. Vegeu els treballs del Grup de recerca sobre les societats plurinacionals: www.creqc@uqam.ca.
8. CHARLES TAYLOR, «Le pluralisme et le dualisme», a: ALAIN-G. GAGNON, dir. *Québec : Etat et société*, tome 1, Montréal, Québec Amérique, 1994, p. 82.
9. Gilles Duceppe, «Le Québec doit être présent là où s'élaborent les règles d'un nouvel ordre mondial», Discurs davant del Consell de relacions internacionals de Montreal (CORIM), Montreal, 3 de juny de 2004.
10. Michael Ignatieff, *La Révolution des droits*, traduït de l'anglès per Jean Paré, Montréal, Boréal, 2001, p. 80. A la versió anglesa, s'hi pot llegir «might lies with the majority and right with the minority» que s'hauria de traduir com: «la força és del costat de la majoria mentre que els drets són del costat de la minoria» (i no pas el dret!).
11. Dictamen del Tribunal Suprem del Canadà sobre la secessió del Quebec. Es pot consultar a: www.lexum.umontreal.ca
12. Tinc els meus dubtes que la iniciativa del govern central, la Llei sobre la transparència, pugui contribuir a generar un sentiment de confiança entre el Quebec i Canadà, ans el contrari. Vegeu François Rocher i Nadia Verrelli, així com Stephen Tierney, a *Conditions of Diversity in Multinational Democracies*, op. cit., 169-205.
13. James Tully, *The Unattained Yet Attainable Democracy: Canada and Quebec Face the New Century*, Grandes conférences Desjardins, Quebec Studies Programme, McGill University, 23 de març de 2000, p. 4-5.
14. James Tully desenvolupa de manera convincent aquest aspecte a «Liberté et dévoilement dans les sociétés multinationales», *Globe. Revue internationale d'études québécoises*, vol. 2, no 2, 1999, p. 30.
15. JAMES TULLY, «Introduction», a ALAIN-G. GAGNON i JAMES TULLY (dir.), *Multinational Democracies*, Cambridge, Cambridge University Press, 2001, p. 33.
16. Dictamen del Tribunal Suprem del Canadà sobre la secessió del Quebec, p. 88.

Alain-G. Gagnon és titular de la Càtedra de recerca del Canadà en Estudis quebequesos i canadencs (CRÉQC) de la Universitat del Quebec a Montreal.

Traducció del francès de Marc Leprêtre.